

Миркасыйм Госманов, *Хәтер мизгелләре: истәлекләр*, Д.М. Госманова, Д.Г. Мостафина (төз.). Казан: Татарстан китап нәшрияте, 2019, 367 с., ISBN 978-5-298-03852-2

[Mirkasım Gosmanov: *Heter mizgellere. İstalekler*. Yay. haz. D.M. Gosmanova, D.G. Mostafina: Kazan: Tatarstan Kitap Neşriyete, 2019. 367 s.]

SEBASTIAN CWIKLINSKI*

Tatar tarihçi Mirkasım Usmanov¹ (1934–2010) sadece Sovyetler Birliği ve Rusya’da değil, aynı zamanda belli bir ölçüde Türkiye’de de ün kazanmıştır çünkü o, Tatarların 1960’lı yıllardan beri Sovyetler Birliği’nde kendi tarihlerini araştırarak ayrı kültürel kimliklerini vurgulamak isteyen kültürel hareketinin önemli bir temsilcisi idi. Edward Lazzerini ve onun nezdindeki Michael Kemper ile Alfrid Bustanov’un mirasçılık (*Mirasism*) diye adlandırdığı bu hareket, Tatarların tarihinin manevî kaynaklarını araştırarak onların Ruslar ve Sovyet insanından ayrı bir geçmiş ve kimliğe sahip olduklarının altını çizmek istiyordu (Cwiklinski, 2014).

Mirkasım Usmanov tarih araştırmalarının çeşitli alanlarında faaliyet göstermiştir. Uzmanlık alanı Tatar tarihinin kaynakları olan tarihçi, eski Tatar el yazmaları toplamak üzere 1960’lı yıllardan itibaren Kazan Üniversitesinin, Tataristan ve onun komşu bölgelerinde gerçekleştirdiği 40’ı aşkın bilimsel geziyi yönetmiştir (Kemper, 2014; Usmanova, 2014; Usmanova, 2015; Usmanova, 2018). Ayrıca Perestroyka yıllarında Şarkiyatçılığın, Kazan Üniversitesine dönmesi için başarılı bir şekilde çaba sarf etmiştir (Usmanov, 2013; Cwiklinski, 2014). Doğu Türkistan’ın Gulca şehrinde doğan ve ancak 1950’li yılların ortalarında ailesiyle beraber Sovyetler Birliği’ne göç eden Mirkasım Usmanov, doğduğu bölgenin Tatarlarının tarihiyle de ilgilenmiş; bunların yanı sıra çağdaş Tatar edebiyatıyla ilgilenip bu konu hakkında da makale yazmıştır. 1982 yılında Kazan Üniversitesinde profesör olan ve 1980’li yılların ortalarında aynı üniversitenin eğitim işlerinden sorumlu rektör yardımcılığına da yükselen Tatar tarihçi, 1989’da bazı arkadaşlarıyla birlikte Cıyın Fonu’nu kurmuştur (Türkoğlu, 2016). Bu fonun bünyesinde Usmanov, vefatına kadar ‘Şeheslerebez’ (Şahıslarımız) serisinde Tatar tarihinin ünlü

* Dr. phil., Berlin Hür Üniversitesi’nin Türkoloji Enstitüsü, sebastian.cwiklinski@web.de, ORCID: 0000-0003-4811-9679

(Yazının Geliş Tarihi/Received Date: 10.09.2020, Yazının Kabul Tarihi/Acceptance Date: 04.10.2020)

¹ Biz burada Mirkasım Usmanov’un soyadının, Türkçe dahil olmak üzere Latin harfli yayınlardaki en yaygın şeklini kullanacağız.

adamlarına adanmış 20 derleme kitabı yayına hazırlamıştır (Usmanov, 2014: 775–776). 2014 yılında tanınan tarihçinin yıllar boyunca baş editörlüğünü yaptığı bu seride nihayet kendisine adanmış derleme kitabı da yayınlanmıştır (Usmanov, 2014).

Tatar kamuoyunda da aktif rol oynayan Usmanov, özellikle hayatının son on yılında Tatar basınında Tatarların önemli şahsiyetleri hakkında anı yazıları yayınlamıştır. Tatar tarihçi, çoğunlukla şahısların vefatı vesilesiyle yayınladığı bu metinleri toplayıp kitap haline getirmek istiyordu ancak vefatı yüzünden bu projeyi gerçekleştirememiştir. Yarıda kalmış bu işi tamamlamayı, kendisi de tarihçi olan, Mirkasım Usmanov’un kızı Prof. Dilyara Usmanova ile Mirkasım Usmanov’un, Kazan Üniversitesinde kurulmasını sağladığı *Kazan Üniversitesi Eski Yazmalar Laboratuvarının* (Rusçası, *Археологическая лаборатория Казанского университета*) eski çalışanı ve Kazan Üniversitesi doçenti Dr. Dina Mustafina üstlenmiştir. Her iki araştırmacı, Mirkasım Usmanov’un eski Tatar el yazmalarını toplama ve deşifre faaliyetleri hakkında araştırmalar yapıp makale yazmıştır (Mustafina, 2015; Usmanova, 2014; Usmanova, 2015; Usmanova, 2018; Usmanova ve Mustafina, 2015). İki editör, *Hatıra Anıları* (*Heter mizgellere*) adını verdikleri kitaba yazdıkları son sözünde Mirkasım Usmanov’un yayın prensiplerine mümkün olduğunca sadık kaldıklarının ancak bir noktada bu kuralın dışına çıktıklarının altını çiziyorlar (Usmanova ve Mustafina, 2019, s. 366): Tatar kültür ve bilim dünyasının önemli şahısları hakkındaki yazıları, Mirkasım Usmanov’un istediği gibi yazılış tarihlerine göre değil de onun bu şahıslar ile tanıştığı tarihlere göre dizmişlerdir. Yani derleme kitabı baştan sona okuyan okur, yazarın kiminle ne zamanda tanıştığını öğrenmekle sınırlı kalmayıp aynı zamanda 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren elli yılı aşkın bir süre boyunca gelişen Tatarların kültür hayatına Mirkasım Usmanov’un gözünden bakma fırsatı bulur.

İster Emirhan Yeniki (1909–2000), Ömer Beşirov (1901–1999), Nazar Necmi (1918–1999) ve Ayaz İlyazov (1928–2002) gibi yazarlar olsun ister Tatar el yazmalarını araştıran Albert Fethi (1937–1992), Tatar matbaacılık tarihini öğrenmiş Ebrar Kerimullin (1925–2000) ve edebiyat bilimcisi Hatıp Osman (1908–1992) gibi bilim adamları isterse de diğer alanlarda faaliyet gösteren kişiler olsun; Usmanov, okurlarına bu kişilerin hepsini hem faaliyetleri hem de karakterleriyle tanıtır.

Mirkasım Usmanov’un, zamandaşları hakkında yazdığı portreler, okur için şu yüzden ilginçtir: Tatar tarihçi, portresini yazdığı kişiler özelinde bize Tatar tarihinin önemli ipuçlarını verir. Örneğin yazar Emirhan Yeniki’yi tanıtırken Usmanov; onu tarihî olaylara sadece dar, şablonlu Sovyet bakış açısından bakmaması için uyardığını, kendisinin Sovyet bakış açısının neden yanlış olduğunu öğrendiğini de anlatır. Albert Fethi’nin portresini yazarken ise Mirkasım Usmanov, Tatarların kendi yazma miraslarına nasıl sahip çıktıklarını anlatıp kendisinin de katıldığı ve yönettiği Tatar yazmaları toplama gezileri hakkındaki izlenimlerini okurla paylaşır. Kırgız yazar Cengiz Aytmatov’u (1928-

2008) tanıtırken ise - ki bu, Mirkasım Usmanov'un bize tanıttığı tek Tatar olmayan şahıstır - kendisinde 1960'lı yılların başında onun "Cemile" hikayesini doğrudan Kırgızcadan Tatarcaya tercüme etme fikrinin nasıl doğduğunu, bu hayali gerçekleştirmek için Kırgızistan'ın başkentine gittiğini, Aytmatov'un kendisine hiç yardım etmeyip Tatar edebiyatına karşı kayıtsız kalmasıyla kendisinin çok büyük hayal kırıklığına uğradığını, on yıl sonraki buluşmada ise Kırgız yazarın tavrının tamamen değiştiğini, Tatar edebiyatı hakkında çok şeyler öğrenmek istediğini anlatır.

Mirkasım Usmanov'un portreleri bizim için başka bir nedenden ilginç ve öğreticidir: Gözlemlerini çok subjektif bir şekilde anlatan Usmanov, aynı zamanda kendi kişiliğinin nasıl geliştiği konusunda da bilgi verir. Sık sık, tanıştığı kişiler tarafından yanlış ve önyargılı görüşleri yüzünden eleştirildiğinin, hayata doğruca bakmayı portresini yazdığı kişilerden öğrendiğinin altını çizer. Mirkasım Usmanov'un *Hatıra Anıları* kitabını genel olarak değerlendirirken onun Tatarların 20. yüzyılın ikinci yarısındaki kültürel hayatı hakkında önemli ipuçları verdiğini söyleyebiliriz; Tatarlara Mirkasım Usmanov'un subjektif gözünden baktığını unutmayan okur, bu kitaptan - Tatarca bilmesi kaydıyla - çok faydalanacaktır. Bu anılar kitabı, Tatar tarihi ve kültürüyle çok aşına olmayan okurlar için de uygun olduğundan onun Tatarcadan başka dillere de çevrilmesini ümit etmek lazımdır.

Kaynakça

Cwiklinski, Sebastian. (2014). Mirkasım Usmanov'un *Kazan Şarkiyatçılığının Kaderi (XX. Yüzyıl)* (İstanbul 2013) kitabının tanıtımı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11,1, s. 254–256.

Kemper, Michael. (2015). Кемпер Михаэль. Рукописи, объединяющие Восток и Запад: М.А. Усманов и задачи востоковедения. Д.М. Усманова, Д.А. Мустафина, М. Кемпер (ред.). *Тюрко-мусульманский мир: идентичность, наследие и перспективы изучения. (К 80-летию профессора М.А. Усманова): сборник статей*. Казань: Издательство Казанского университета, 2015, s. 7–28.

Mustafina, Dina. (2015). Мустафина Дина. Вклад М.А. Усманова в основание и деятельность археографической лаборатории Казанского университета. Д.М. Усманова, Д.А. Мустафина, М. Кемпер (ред.). *Тюрко-мусульманский мир: идентичность, наследие и перспективы изучения. (К 80-летию профессора М.А. Усманова): сборник статей*. Казань: Издательство Казанского университета, 2015, s. 61–69.

Türkoğlu, İsmail. (2016). Osmanov, Mirkasım (1934–2010). *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* EK-2, İstanbul, s. 384–385.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/osmanov-mirkasim> [son erişim tarihi: 08.09.2020].

Usmanov, Mirkasım. (2013). *Kazan Şarkiyatçılığının Kaderi (XX. Yüzyıl)*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013.

Usmanov, Mirkasım. (2014). *Миркасыйм Госманов. Тарихи-биографик, фәнни-документаль эъыентык*. Казан: Жъыен, 2014.

Usmanova, Dilyara. (2014). Усманова Диляра. Миссия археографических экспедиций в сохранении и развитии традиций востоковедения и исламоведения в Казанском государственном университете. Д.В. Брилев (отв. ред.). *Ислам в мультикультурном мире: Мусульманские движения и механизмы воспроизводства идеологии ислама в современном информационном пространстве: сборник статей*. Казань: Издательство Казанского университета, 2014, s. 465–481.

Usmanova, Dilyara. (2015). Усманова Д.М. Экспедиционные дневники М.А. Усманова (1963–1988 гг.) как источник по истории восточной археографии. Д.М. Усманова, Д.А. Мустафина, М. Кемпер (ред.). *Тюрко-мусульманский мир: идентичность, наследие и перспективы изучения. (К 80-летию профессора М.А. Усманова): сборник статей*. Казань: Издательство Казанского университета, 2015, s. 28–60.

Usmanova, Dilyara. (2018). Усманова Д.М. Встречи М.А. Усманова с Дагестаном и дагестанцами. *История, археология и этнография Кавказа* 14,1, s. 144–155.

Usmanova, Dilyara; Mustafina, Dina. (2015). Усманова Диляра; Мустафина Дина. Традиции восточной археографии в Казани и Казанском университете. *Slavistica Vilnensis* 60, s. 203–223.

Usmanova, Dilyara; Mustafina, Dina. (2015). Госманова Дилэрэ; Мостафина Динэ. Төзүчеләрдән. Миркасыйм Госманов: *Хәтер мизгелләре: истәлекләр* / Д.М. Госманова, Д.Г. Мостафина (төз.). Казан Татарстан китап нәшрияте, 2019, s. 366.